

ДІЯЛЬНІСТЬ ЮРИСТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Биков О.М.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії та історії держави та права
Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: oleksandrbrm@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4965-696X>*

Матірка Б.А.,

*здобувач ступеня вищої освіти «Магістр»
Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: matirka2001@ukr.net
ORSID: <https://orcid.org/0009-0000-1404-0597>*

ACTIVITIES OF LAWYERS UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE IN UKRAINE

Bykov O.M.,

*Doctor of Law, Professor,
Professor of the Department of Theory and History of the State and Law
«KROK» University of Economics and Law
Kyiv, str. Tabirna, 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: oleksandrbrm@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4965-696X>*

Matirka B.A.,

*graduate of the Master's degree of
«KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: matirka2001@ukr.net
ORSID: <https://orcid.org/0009-0000-1404-0597>*

Анотація. Статтю присвячено аналізу діяльності юристів в умовах воєнного стану в Україні. Введення воєнного стану 24 лютого 2022 року внаслідок масштабної агресії російської федерації кардинально змінило умови роботи юридичної професії. Юристи зіткнулися з новими викликами, такими як військові злочини, захист прав цивільного населення, інтернування військовополонених та забезпечення правопорядку в умовах воєнного часу. Важливість юридичної роботи в цей період полягає у відновленні справедливості, охороні прав людини та недопущенні правового вакууму. Проте існуючі програми юридичної освіти в Україні часто виявляються недостатніми для реалій воєнного стану, що призводить до того, що професіонали не завжди здатні ефективно вирішувати складні питання, які виникають у воєнний час. У статті наголошено на необхідності термінових реформ у сфері юридичної освіти, спрямованих на підвищення її актуальності та відповідності сучасним вимогам. Також досліджено попит на правничі послуги, особливості ринку праці та доступність правової допомоги в умовах воєнного стану. Зазначено важливість впровадження системних змін у юридичній освіті та професійній підготовці юристів для забезпечення ефективної правової допомоги та зміцнення верховенства права в Україні.

Ключові слова: воєнний стан, юридична освіта, правова допомога, правничі послуги, реформи, юристи, права людини.

Формул: 0, **рис.:** 0, **табл.:** 0, **бібл.:** 16.

Abstract. The article is devoted to the analysis of the activities of lawyers under martial law in Ukraine. The introduction of martial law on February 24, 2022, due to the large-scale aggression of the Russian Federation, drastically

changed the working conditions of the legal profession. Lawyers faced new challenges such as war crimes, protection of civilian rights, internment of prisoners of war, and maintaining legal order under wartime conditions. The importance of legal work during this period lies in restoring justice, protecting human rights, and preventing a legal vacuum. However, existing legal education programs in Ukraine often prove insufficient for the realities of martial law, leading to professionals not always being able to effectively address complex issues arising during wartime. The article emphasizes the need for urgent reforms in the field of legal education aimed at enhancing its relevance and compliance with modern requirements. It also explores the demand for legal services, features of the labor market, and the accessibility of legal assistance under martial law. The importance of implementing systemic changes in legal education and professional training of lawyers is highlighted to ensure effective legal aid and strengthen the rule of law in Ukraine.

Keywords: martial law, legal education, legal assistance, legal services, reforms, lawyers, human rights.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 16.

Постановка проблеми. Введення воєнного стану в Україні 24 лютого 2022 року, спричинене масштабною агресією російської федерації, кардинально змінило умови діяльності всіх сфер суспільного життя, включно з юридичною професією. Зіткнувшись з новими викликами, такими як військові злочини, захист прав цивільного населення, інтернування військовополонених, а також із забезпеченням правового порядку в умовах воєнного часу, юристи були змушені адаптувати свою практику до радикально змінених обставин. Важливість юридичної роботи в цей період виражається через потребу відновлення справедливості, охорони прав людини та недопущення правового вакууму, який може виникнути внаслідок воєнних дій.

Професійна діяльність юристів під час воєнного стану також потребує особливих знань та навичок, пов'язаних із застосуванням міжнародного гуманітарного права та права збройних конфліктів. В умовах, коли порушення законів може призвести до серйозних міжнародних наслідків, роль юридичної освіти стає критичною. Це стосується не тільки теоретичної підготовки, але й практичного застосування здобутих знань, здатності оперативного реагувати на виклики та зміни в законодавстві, що є необхідним для ефективної юридичної підтримки та захисту.

Однак, існуючі програми юридичної освіти в Україні часто виявляються недостатньо підготовленими до реалій воєнного стану, не враховуючи специфічні потреби та особливості такого надзвичайного стану. Недоліки в освітньому процесі, такі як застарілі курси, недостатня практична підготовка та відсутність спеціалізованих програм, що включали б комплексне вивчення воєнного права та міжнародного гуманітарного права, ведуть до того, що професіонали не завжди

здатні ефективно вирішувати складні питання, які виникають у воєнний час. Це, у свою чергу, підкреслює необхідність термінових реформ у сфері юридичної освіти, спрямованих на підвищення її актуальності та відповідності сучасним вимогам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання діяльності юристів в умовах воєнного стану набуває особливої актуальності в сучасній Україні. Дослідження цієї проблематики базується на аналізі правових, соціальних та етичних аспектів професійної діяльності правників під час збройного конфлікту.

Проблематику професійної діяльності юристів в умовах воєнного стану досліджували такі вітчизняні науковці, як О. М. Биков, Ю. Л. Бошицький, Т. Ю. Ярошевська, Г. Коваль, С. Ф. Константінов, В. П. Лаврів, А. В. Мусієнко, А. М. Жук, О. С. Орлова, В. В. Заборовський, В. В. Манзюк, В. Прилипка, Ю. Заверуха, Н. Кушевська, Д. Р. Хомин, А. М. Шандрук, О. Хотинська-Нор та Р. Денисюк.

Ми погоджуємося з думкою Г. Ковалю, який у своїй статті зазначає, що «сучасні умови вимагають перегляду підходів до професійної підготовки правників, особливо в частині етичної та моральної складової» [5, с. 1129]. Автор підкреслює необхідність посилення мотиваційно-ціннісного компонента правників в умовах воєнного стану, що є ключовим для ефективного виконання ними своїх професійних обов'язків.

Особливості правосвідомості адвоката в період воєнного стану досліджував В. П. Лаврів. Він акцентує увагу на значенні професійної етики та моральних цінностей у діяльності адвокатів під час збройних конфліктів, підкреслюючи, що адвокати стикаються зі специфічними викликами, включаючи загрози фізичній безпеці та обмеження

доступу до клієнтів [7, с. 232].

Актуальність критичного мислення в професійній діяльності юриста під час агресії Росії проти України досліджували А. В. Мусієнко та А. М. Жук. Вони підкреслюють важливість критичного мислення для протидії інформаційно-психологічному впливу в процесі виконання професійних обов'язків юристів, зазначаючи, що медіакультура молоді залишається актуальною проблемою в умовах потужного ідеологічного впливу [8, с. 148].

Питання юридичної освіти та підготовки правників в умовах воєнного стану висвітлив С. Ф. Константінов, який зазначає, що «незважаючи на всі виклики та труднощі, українська юридична освіта зуміла зберегти свою репутацію та продовжити розвиватися» [6, с. 100]. Автор підкреслює необхідність підготовки юристів, здатних ефективно функціонувати в умовах збройного конфлікту.

Особливості діяльності адвокатури в умовах воєнного стану аналізували О. С. Орлова, В. В. Заборовський та В. В. Манзюк [9, с. 279], а також Д. Р. Хомин та А. М. Шандрук [15, с. 513]. Вони акцентують увагу на необхідності адаптації адвокатської діяльності до нових реалій, зокрема щодо захисту прав громадян, які постраждали внаслідок війни, та забезпечення ефективної правової допомоги.

Актуальні виклики та тенденції у сфері професійної підготовки юристів в Україні досліджували В. Прилипко, Ю. Заверуха та Н. Кушевська [10, с. 655]. Вони наголошують на необхідності реформування юридичної освіти з урахуванням європейських стандартів та потреб ринку праці, особливо в умовах воєнного стану та глобальних викликів сучасного суспільства.

Спеціалізацію адвокатів України в умовах війни та перспективи розвитку цього процесу досліджували О. Хотинська-Норт та Р. Денисюк [16, с. 97]. Вони констатують, що війна зумовлює трансформації в адвокатурі, вимагаючи від адвокатів швидкого реагування на зміну попиту на адвокатські послуги та розвитку нових сфер спеціалізації, зокрема у контексті військової юстиції.

Ю. Л. Бошицький та Т. Ю. Ярошевська розглядали питання оптимізації роботи

бібліотеки Київського університету права НАН України в умовах воєнного стану, підкреслюючи важливість доступу до інформаційних ресурсів для забезпечення освітнього процесу та наукової діяльності юристів. Вони зазначають, що трансформація бібліотеки відбувається у взаємозв'язку з глобальними світовими тенденціями, що визначають розвиток освіти та науки [3, с. 9].

Таким чином, сучасні дослідження свідчать про те, що діяльність юристів в умовах воєнного стану є багатогранною проблемою, яка потребує комплексного підходу, враховуючи правові, етичні та освітні аспекти. Подальше вивчення цієї теми є необхідним для підвищення ефективності правничої діяльності в умовах збройного конфлікту.

Виклад основного матеріалу. Воєнний стан в Україні визначається як особливий правовий режим, що запроваджується на території держави або в окремих її регіонах у разі збройної агресії, загрози нападу, або небезпеки для державної незалежності та територіальної цілісності України. Цей режим було введено 24 лютого 2022 року о 05:30 строком на 30 діб. Пізніше його дію було продовжено: спочатку з 26 березня 2022 року на наступні 30 діб, а згодом – на 90 діб, до 25 серпня 2022 року. У подальшому воєнний стан неодноразово продовжували [2, с. 12].

Запровадження воєнного стану передбачає тимчасове обмеження окремих прав громадян, проте ці обмеження жодним чином не стосуються права людини на захист навіть у період війни. Воєнний стан не може бути використаний як підстава для відмови держави від своїх обов'язків щодо забезпечення та гарантування прав людини. Навпаки, основною метою запровадження цього режиму є створення умов для відновлення можливості ефективної реалізації громадянами їхніх прав і свобод [2, с. 12].

У преамбулі Закону України «Про правовий режим воєнного стану» зазначено [12], що метою цього нормативно-правового акта є забезпечення гарантій прав і свобод людини і громадянина, а також захист прав та законних інтересів юридичних осіб. Таким чином, воєнний стан спрямований не лише на захист держави, а й на забезпечення

правопорядку та дотримання прав людини в умовах надзвичайних обставин.

Під час воєнних дій професія юриста набуває особливої значущості, оскільки правові наслідки безпосередньо пов'язані з юридичними аспектами конфлікту. Хоча розв'язання ситуації з державою-агресором правовими засобами є мало ймовірним, а міжнародні правові механізми в цьому контексті не функціонують ефективно, значна частина питань потребує ретельної юридичної підготовки для їх вирішення в майбутньому.

Наразі існує значний попит на юридичний супровід, зокрема у сферах захисту бізнесу та відновлення пошкодженого майна. Також затребуваними є військово-право, право соціального забезпечення військово-службовців та їхніх сімей, а також ІТ-право. Це спричинило зростання попиту на правничі послуги.

Водночас ринок праці не здатен повністю задовольнити цей попит через дефіцит кадрів. Однією з причин є демографічна криза 90-х років, наслідки якої ринок праці відчуває нині. За даними аналітичних досліджень Work.ua, сектор «Юриспруденція» відновився після початку повномасштабного вторгнення і наразі пропонує більше вакансій, ніж до війни. Це пояснюється як збільшенням кількості правових викликів, так і гострим браком фахівців [14].

Типова вакансія в юридичній сфері – це пропозиція роботи в офісі, на повний робочий день, найчастіше у Києві. Дефіцит кадрів на юридичному ринку праці відчувається, незважаючи на давні твердження про «перенасичення» юристами. У квітні 2024 року конкуренція на одну вакансію була удвічі нижчою порівняно з довоєнним періодом [14].

Одним з ключових трендів юридичного ринку є військово-право. Аналіз ринку свідчить про підвищений інтерес до цієї галузі з боку шукачів, і роботодавці підтверджують її високу актуальність. Компанії все частіше звертають увагу на «м'які» навички кандидатів, тоді як самі кандидати у резюме акцентують на «твердих» професійних компетенціях.

Конституція України гарантує непогрозні права та свободи людини навіть у

періоди воєнного стану [1]. Зокрема, стаття 21 Конституції передбачає, що права і свободи людини не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією та законами України [1]. У контексті воєнного стану юристи відіграють вирішальну роль у забезпеченні дотримання цих конституційних норм, балансує між необхідністю державних обмежень та захистом прав громадян. На мою думку, ефективність цього процесу значною мірою залежить від професіоналізму та етичних стандартів юридичних фахівців, які мають забезпечувати правову підтримку навіть у складних умовах війни. Важливо також, щоб юристи активно брали участь у моніторингу дотримання правових норм та сприяли прозорості і відповідальності державних органів. Таким чином, конституційні гарантії стають фундаментом для діяльності юристів, забезпечуючи правову основу для їхньої роботи під час воєнного стану.

Крім того, діяльність юристів в умовах воєнного стану повинна відповідати принципам верховенства права, закріпленим у Конституції України [1]. Це передбачає не лише захист індивідуальних прав, але й сприяння створенню правових механізмів, які дозволяють ефективно реагувати на виклики, пов'язані з військовими діями. На мою думку, конституційні норми повинні слугувати орієнтиром для розробки тимчасових законодавчих актів, що регулюють діяльність юристів у надзвичайних ситуаціях. Забезпечення доступності правової допомоги та захисту прав громадян під час воєнного стану є не лише юридичним, а й етичним обов'язком фахівців. Підсилення співпраці між юридичними інститутами та державними органами може сприяти більш ефективному виконанню цих завдань, що, у свою чергу, зміцнює верховенство права в країні.

Середня заробітна плата юристів становить близько 20 000 грн, однак вона залежить від низки чинників, таких як спеціалізація, галузь діяльності компанії, її географічне розташування та досвід працівника. Найбільший вплив на рівень доходу має знання англійської мови – роботодавці готові платити фахівцям зі знанням англійської на 38% більше.

На юридичному ринку праці спостерігається менша частка молоді, що зумовлено необхідністю здобуття вищої освіти для більшості посад. Водночас тут більше кандидатів з досвідом роботи. З метою подолання дефіциту кадрів, юридичні фірми активно працюють зі студентами, запроваджуючи програми стажування. Представники провідних юридичних компаній прогнозують, що попит на юристів не зменшуватиметься в найближчі роки, оскільки існує безліч правових викликів, які потребують вирішення саме в юридичній площині [14].

Дослідження командою Українського центру вивчення громадської думки «Соціоінформ» про доступності правової допомоги в умовах воєнного стану показало, що громадяни України зазвичай звертаються за правовою допомогою, переважно користуючись самостійним пошуком інформації в інтернеті, що складає 39% випадків. Допомога від органів місцевої влади склала 31%, а від приватних адвокатів та юристів – 27%. Значно рідше, лише 14%, правову допомогу надавали друзі та родичі, які не мають юридичної освіти [4, с. 49].

Значна різниця спостерігається між мешканцями обласних центрів та сільською місцевістю: жителі обласних центрів (38%) частіше зверталися за допомогою до приватних юристів, тоді як у сільських та менших містах більша частка (41% та 35%) отримувала допомогу від місцевих органів влади, що, можливо, обумовлено міцнішими зв'язками та вищим рівнем довіри до місцевої влади.

В умовах воєнного стану, особливо у прифронтових зонах, громадяни часто намагалися знайти відповіді на правові питання самостійно (41%), і менш активно зверталися за допомогою до влади та приватних юристів. Також багато хто зазначив, що після 24 лютого 2022 року якість та доступність правових послуг в Україні погіршилась. Головні проблеми, які були ідентифіковані, включають затримки в отриманні відповідей, перевантаженість системи безоплатної правової допомоги, скорочення числа юристів, а також недостатність фахівців для консультування щодо воєнних дій [4, с. 135].

У невеликих містах та обласних центрах фіксується скорочення числа юристів і збільшення часу очікування на консультації,

особливо щодо питань, пов'язаних із воєнними діями. Незважаючи на ці складнощі, серед тих, хто звертався до системи безоплатної правової допомоги, понад 80% виявились задоволеними наданою допомогою. Це включає вищий рівень задоволеності серед осіб працездатного віку та мешканців сільських районів.

Головними джерелами правової інформації для громадян залишаються органи місцевої влади, приватні юристи та самостійний пошук в інтернеті, де люди активно шукають відповіді на свої правові питання [4, с. 56].

Отже, аналіз діяльності юристів в умовах воєнного стану в Україні виявляє ряд значних викликів і змін у наданні правових послуг. Передусім, воєнний стан призвів до збільшення труднощів у доступі до кваліфікованих правових радників, особливо в регіонах, які не є великими обласними центрами. Число юристів у містах, крім обласних центрів, зазнало скорочення, що, в свою чергу, підсилює навантаження на існуючі правові системи та збільшує час очікування на необхідну допомогу.

Спеціалізована допомога з питань, пов'язаних із воєнними діями, особливо в обласних центрах, вимагає залучення більшої кількості кваліфікованих фахівців, яких недостатньо наявно через загальне скорочення чисельності юристів. Це спричиняє зниження загальної якості правових послуг, що підтверджується скаргами громадян на затримки в отриманні відповідей і перевантаженість системи безоплатної правової допомоги.

Юридична освіта в Україні складається з двох ключових ступенів: бакалавра та магістра. Магістерський ступінь надає право вступу до регульованих юридичних професій, таких як суддівство, адвокатура, нотаріат та прокурорська діяльність. Натомість бакалаврський ступінь дозволяє обіймати менш спеціалізовані посади, зокрема роль помічника. Загальний час навчання становить приблизно 5,5-6 років, з яких 4 роки припадають на бакалаврат та 1,5-2 роки на магістратуру [13, с. 202].

В Україні юридичну освіту можна здобути за спеціальностями «Право» та «Міжнародне право» у класичних університетах та

спеціалізованих вищих навчальних закладах різних органів влади, таких як університети внутрішніх справ або Пенітенціарна академія України [10]. Ця різноманітність у виборі освітніх інституцій і спеціалізацій є наслідком історичного розвитку освітньої системи, утвердженої ще за радянських часів.

Проте сучасна юридична освіта в Україні стикається з рядом системних та інституційних викликів. Серед них – необхідність оновлення навчальних програм та методик до сучасних вимог суспільства та економіки, формальність і застарілість багатьох курсів, перевиробництво юридичних фахівців, недостатність практично-орієнтованого навчання та співпраці з реальним сектором. Важливими є також питання, які стосуються внеску юридичної освіти у загальний розвиток верховенства права, захисту прав людини та подолання корупції у академічному середовищі.

В період з 2009 по 2024 роки в Україні було представлено та активно обговорено ряд концепцій, спрямованих на реформування юридичної освіти. Особливу увагу варто звернути на Концепцію розвитку вищої юридичної освіти, запропоновану у 2009 році, Концепцію розвитку юридичної освіти 2019 року та проект Концепції вдосконалення правничої освіти 2021 року, який має на меті підвищення якості фахової підготовки правників у відповідності до європейських освітніх та професійних стандартів [13, с. 203].

Хоча жодна з цих концепцій не була втілена у повному обсязі, не можна ігнорувати значні практичні кроки, зроблені в напрямку реформування: введення Єдиного фахового вступного випробування для вступу до магістратури з права, започаткування Єдиного державного кваліфікаційного іспиту для випускників правничих шкіл, а також створення Рейтингу правничих шкіл.

Наразі триває робота над новою Концепцією правового регулювання вищої юридичної освіти, яка є необхідною для забезпечення вимог європейської інтеграції. Розробка цієї концепції доручена Робочій групі, створеній Комітетом Верховної Ради України з питань правової політики у грудні 2023 року. За планом, проект Концепції мав бути готовий до кінця червня 2024 року, однак, як заявлено, робота над ним затягнула-

ся і була завершена лише в липні 2024 року. Деталі цієї Концепції, терміни її прийняття та імплементації на момент підготовки звіту залишаються невизначеними [13, с. 203].

Реформування юридичної освіти в Україні набуває особливої актуальності та розглядається на високому державному рівні, зокрема в Офісі Президента України. І. Мудра, заступниця керівника Офісу Президента, у червні 2024 року провела засідання з представниками Уряду, Парламенту та юридичних шкіл, обговорюючи ці питання, а також взаємодіяла з міжнародними дипломатами у контексті цих реформ. Важливим висновком цих дискусій є утворення загального консенсусу серед зацікавлених сторін про значення цих змін для зміцнення верховенства права в країні [13, с. 203].

На жаль, попри деякі позитивні кроки, як-от впровадження нових освітніх формул та кодифікацій, основні цілі реформи юридичної освіти не були повністю реалізовані, а ключові системні та інституційні проблеми залишаються невирішеними. Це підкреслює потребу в подальших практичних кроках для реформування в контексті європейської інтеграції України.

Регуляція вищої освіти в Україні відбувається через стандарти вищої освіти, які визначають основні та спеціалізовані компетенції, які студенти повинні освоїти після завершення навчання. Важливу роль відіграють професійні стандарти, що формують основу для отримання професійних кваліфікацій. Станом на березень 2024 року, стандарти спеціальності «Право» на бакалаврському та магістерському рівнях, затверджені в липні 2022 року, були розроблені широким колом фахівців, включаючи представників провідних юридичних шкіл та неурядових організацій [13, с. 203].

Водночас стандарти для спеціальності «Міжнародне право» ще не були затверджені та перебувають у стадії розробки. Розробку професійних стандартів, таких як для суддів, прокурорів та юридичних радників, веде Асоціація правників України, тоді як стандарти для нотаріусів та адвокатів розробляються Львівським університетом бізнесу та права, підкреслюючи важливість участі широкого кола професійних організацій у цьому процесі.

Під час розробки Стандартів було використано широкий спектр європейських та міжнародних стандартів, що дозволяє розглядати їх як імplementовані у юридичну освіту в Україні. Це визначає їх як ключову цінність. Проте, обмежений обсяг Стандартів може свідчити про часткове включення міжнародних положень, можливо через узагальнене або неповне розуміння цих положень авторами [13, с. 204].

Стандарти, в цілому, відповідають вимогам юридичної професії, охоплюючи не тільки «м'які навички», практичні інструменти та методологічні знання, але й їх застосування. Однак, етичні аспекти професійного розвитку юристів зазнали меншої уваги в порівнянні з технічними навичками, з етичними питаннями, зазначеними лише у двох компетенціях. Зауваження також стосуються відображення в Стандартах знань права Європейського Союзу, іноземних мов та інших аспектів.

Наразі, зміст професійних стандартів важко оцінити, оскільки їх вплив на Стандарти та освітні програми може бути значним. Також важливим є перегляд процесу відбору розробників цих документів, який наразі обмежується поданням заявок за встановленою формою, без проведення повноцінного конкурсу, що може призвести до низької якості стандартів та потребуватиме подальшого удосконалення.

Необхідно провести оцінку впливу Стандартів та професійних стандартів на юридичну освіту, щоб сформулювати рекомендації щодо їх удосконалення та вибору найефективніших інструментів для їх імplementації в освітні програми, а також для подальшого моніторингу їх ефективності.

У світлі того, що Стандарти і професійні стандарти мають формальний характер, важливо переглянути їхню роль у юридичній освіті, посилюючи їх вплив чи вводячи інші методи контролю якості освітніх програм. В удосконаленні змісту Стандартів та професійних стандартів слід звернути увагу на зміцнення вимог до компетентностей і кваліфікацій, які забезпечать студентам належні знання та навички з професійної етики, права Європейського Союзу, іноземних мов і технологій штучного інтелекту. Такий підхід сприятиме верховенству права

в Україні та підвищенню якості юридичної професії в цілому, а також процесу європейської інтеграції [13, с. 205].

Висновки. Отже, дослідивши дане питання, ми дійшли висновку, що діяльність юристів в умовах воєнного стану в Україні стикається з низкою значних викликів, які потребують негайного вирішення. Воєнний стан призвів до зростання попиту на правничі послуги в сферах військового права, захисту прав військовослужбовців та їхніх сімей, а також відновлення пошкодженого майна. Проте ринок праці не в змозі повністю задовольнити цей попит через дефіцит кваліфікованих кадрів, що посилює навантаження на існуючих фахівців та впливає на доступність правової допомоги, особливо в регіонах, віддалених від обласних центрів. За даними Work.ua, у квітні 2024 року конкуренція на одну вакансію в юридичній сфері була удвічі нижчою порівняно з довоєнним періодом, що свідчить про гострий дефіцит фахівців на ринку праці.

Недостатня підготовка юристів до роботи в умовах збройного конфлікту свідчить про необхідність глибоких реформ у системі юридичної освіти. Існуючі освітні програми часто не враховують специфічних потреб воєнного часу, що знижує ефективність правничої діяльності. Важливим аспектом є оновлення стандартів вищої освіти та професійних стандартів, включення в навчальні програми міжнародного гуманітарного права, військового права, розвитку практичних навичок та етичних компетенцій. Наприклад, впровадження нових освітніх формул та кодифікацій, як зазначено у роботах Українського центру вивчення громадської думки «Соціоінформ», може суттєво підвищити якість підготовки майбутніх юристів.

Зважаючи на це, нагальною є потреба у впровадженні системних змін у юридичній освіті та професійній підготовці юристів. Це сприятиме підвищенню якості надання правової допомоги, забезпеченню прав людини та зміцненню верховенства права навіть у найскладніших умовах воєнного стану. Зазначені заходи є вкрай важливими сьогодні, оскільки вони сприятимуть захисту прав громадян та відновленню справедливості в суспільстві, яке зазнає впливу збройної агресії. Наприклад, програми стажування,

впроваджені юридичними фірмами, дозволяють студентам отримувати необхідний досвід та практичні навички, що підвищує їхню готовність до роботи в екстремальних умовах.

Крім того, необхідно розширювати можливості для професійного розвитку юристів, особливо в галузях, пов'язаних з воєнним правом та правами людини. Держава повинна підтримувати програми навчання та перепідготовки, що дозволять фахівцям ефективно реагувати на нові правові виклики. Це особливо актуально з огляду на те, що багато громадян звертаються за правовою допомогою в умовах воєнного стану, і якість цієї допомоги безпосередньо впливає на їхні права та свободи. Наприклад, введення Єдиного державного кваліфікаційного іспиту для випускників правничих шкіл допоможе стандартизувати рівень підготовки та забезпечити високу якість правових послуг.

Також важливо враховувати географічну нерівномірність доступу до правових послуг. Як зазначено у статті, мешканці обласних центрів частіше звертаються до приватних юристів, тоді як у сільській місцевості переважає допомога від місцевих органів влади. Це підкреслює необхідність розширення мережі безоплатної правової допомоги та підтримки місцевих юридичних фахівців у віддалених регіонах. Наприклад, створення мобільних юридичних консультаційних пунктів у сільських районах може суттєво покращити доступність правової допомоги для громадян, які потребують негайної підтримки.

Література:

1. Конституція України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 30.11.2024).
2. Биков О. М., Старков І. О. Загальнотеоретичні аспекти забезпечення прав людини в умовах війни. *Legal bulletin*. 2024. Т. 1, № 11. С. 10-15. URL: <https://doi.org/10.31732/2708-339x-2024-11-a1> (дата звернення: 19.11.2024).
3. Бошицький Ю. Л., Ярошевська Т. Ю. Оптимізація роботи бібліотеки київського університету права НАН України в умовах воєнного стану. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 4. С. 9-13.
4. Доступність правової допомоги в контексті воєнного стану. Соціоінформ. URL: <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2023/02/dostupnist-pravovoyi-dopomogy-v-konteksti-voyennogo-stanu.pdf> (дата звернення: 21.10.2024).
5. Коваль Г. Мотиваційно-ціннісний компонент правників в умовах воєнного стану. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 9(37). С. 1129-1140. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9\(37\)-1129-1140](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9(37)-1129-1140) (дата звернення: 21.10.2024).
6. Константінов С. Ф. Юридична освіта та підготовка правників в умовах воєнного стану. *New ukrainian law*. 2023. № 2. С. 98-103. URL: <https://doi.org/10.51989/nul.2023.2.12> (дата звернення: 21.10.2024).
7. Лаврів В. П. Правосвідомість адвоката в період військового стану. *Scientific notes Series Law*. 2024. Т. 1, № 16. С. 232-234. URL: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2024-16-232-234> (дата звернення: 21.10.2024).
8. Мусієнко А. В., Жук А. М. Актуальність критичного мислення в професійній діяльності юриста під час агресії росії проти України. *Dictum factum*. 2023. № 2(14). С. 148-152.
9. Орлова О. С., Заборовський В. В., Манзюк В. В. Особливості професійної діяльності адвоката та україн-

Конституційні гарантії, закріплені в Конституції України, грають ключову роль у забезпеченні прав та свобод громадян навіть у період воєнного стану. Стаття 21 Конституції передбачає, що права і свободи людини не можуть бути обмежені, за винятком випадків, передбачених Конституцією та законами України. Юристи мають важливу місію забезпечувати дотримання цих конституційних норм, балансує між державними обмеженнями та захистом прав громадян. На нашу думку, підвищення професіоналізму та етичних стандартів серед юристів є невід'ємною складовою успішного функціонування правової системи в умовах воєнного стану. Це включає активну участь юристів у моніторингу дотримання правових норм та сприянні прозорості та відповідальності державних органів, що, в свою чергу, зміцнює верховенство права в країні.

Таким чином, діяльність юристів в умовах воєнного стану в Україні вимагає комплексного підходу, який включає реформування освітньої системи, підвищення професійної підготовки, розширення доступу до правових послуг та забезпечення дотримання конституційних гарантій. Реалізація цих заходів сприятиме не лише ефективнішому функціонуванню правової системи в умовах війни, але й загальному зміцненню верховенства права та захисту прав людини в Україні. Враховуючи поточні виклики, впровадження запропонованих реформ є критично важливим для забезпечення стабільності та справедливості в суспільстві, що перебуває під загрозою збройної агресії.

ської адвокатури в умовах воєнного стану. *Analytical and comparative jurisprudence*. 2022. № 3. С. 279–285. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.03.50> (дата звернення: 21.10.2024).

10. Прилипко В., Заверуха Ю., Кушевська Н. Актуальні виклики та тенденції у сфері професійної підготовки юристів в Україні. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. № 2(30). С. 655-669. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-2\(30\)-655-669](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-2(30)-655-669) (дата звернення: 21.10.2024).

11. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-п#Text> (дата звернення: 21.10.2024).

12. Про правовий режим воєнного стану. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 19.11.2024).

13. Тінбовий звіт до розділу 23 «Правосуддя та фундаментальні права» Звіту Європейської комісії щодо України у 2023 році. ZMINA - Центр прав людини. 538 с. URL: https://uba.ua/documents/1PR/PR%20&%20Communications%202023/Zvit_09_09_2024_fin.pdf (дата звернення: 21.10.2024).

14. Україні (не) потрібні юристи: що відбувається з ринком праці юриспруденції та чи знайдуться робочі місця для тисяч випускників. *Work.ua*. URL: <https://www.work.ua/articles/analytics/3291> (дата звернення: 21.10.2024).

15. Хомин Д. Р., Шандрук А. М. Особливості діяльності адвокатури в умовах воєнного стану. *Juridical scientific and electronic journal*. 2023. № 1. С. 513–515. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/117> (дата звернення: 21.10.2024).

16. Хотинська-Нор О., Денисюк Р. Спеціалізація адвокатів України в умовах війни: стан і перспективи розвитку. *Bulletin of taras shevchenko national university of kyiv. legal studies*. 2022. № 124. С. 97-101. URL: <https://legal.bulletin.knu.ua/article/view/541> (дата звернення: 21.10.2024).

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy. (1996). Ofitsiyniy vebportal parlamentu Ukrainy. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (Accessed October 30, 2024).

2. Bykov, O. M., & Starkov, I. O. (2024). Zahalnoteoretychni aspekty zabezpechennia prav liudyny v umovakh viiny. *Legal Bulletin*, 1(11), 10-15. <https://doi.org/10.31732/2708-339x-2024-11-a1> (Accessed November 19, 2024).

3. Boshytskyi, Y. L., & Yaroshevska, T. Y. (2023). Optimization of the work of the library of the Kyiv University of Law of the NAS of Ukraine under martial law. *Chasopys Kyivs'koho universytetu prava (Kyiv University of Law Journal)*, (4), 9-13. <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/1001> (Accessed October 21, 2024).

4. Dostupnist pravovoyi dopomohy v konteksti voyennogo stanu. (2023). *Sotsioinform*. <https://legaid.gov.ua/wp-content/uploads/2023/02/dostupnist-pravovoyi-dopomogy-v-konteksti-voyennogo-stanu.pdf> (Accessed October 21, 2024).

5. Koval, H. (2024). Motyvatsiino-tsinnisnyi komponent pravnykiv v umovakh voiennoho stanu. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii*, 9(37), 1129–1140. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9\(37\)-1129-1140](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9(37)-1129-1140) (Accessed October 21, 2024).

6. Konstantinov, S. F. (2023). Yurydychna osvita ta pidhotovka pravnykiv v umovakh voiennoho stanu. *New Ukrainian Law*, 2, 98-103. <https://doi.org/10.51989/nul.2023.2.12> (Accessed October 21, 2024).

7. Lavriv, V. P. (2024). Pravosvidomist advokata v period viiskovoho stanu. *Scientific Notes Series Law*, 1(16), 232-234. <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2024-16-232> (Accessed October 21, 2024).

8. Musiienko, A. V., & Zhuk, A. M. (2023). Aktualnist krytychnoho myslennia v profesiinii diialnosti pravnyka pid chas ahresii Rosii proty Ukrainy. *Dictum factum*, 2(14), 148-152

9. Orlova, O. S., Zaborovskyi, V. V., & Manziuk, V. V. (2022). Osoblyvosti profesiinoy diialnosti pravnyka ta ukraïnskoy advokatury v umovakh voiennoho stanu. *Analytical and Comparative Jurisprudence*, 3, 279-285. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.03.50> (Accessed October 21, 2024).

10. Prylypko, V., Zaverukha, Y., & Kushevska, N. (2024). Suchasni vyklyky ta tendentsii u sferi profesiinoy pidhotovky pravnykiv v Ukraini. *Nauka i tekhnika sohodni*, 2(30). [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-2\(30\)-655-669](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-2(30)-655-669) (Accessed October 21, 2024).

11. Pro zatverdzhennya pereliku haluzei znan i spetsialnostei, za yakymy zdiisniuietsia pidhotovka zdobuvachiv vyshchoi osvity. (2015). Ofitsiyniy vebportal parlamentu Ukrainy. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-п#Text> (Accessed October 21, 2024).

12. Pro pravoviy rezhym voiennoho stanu. (2015). Ofitsiyniy vebportal parlamentu Ukrainy. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (Accessed October 21, 2024).

13. Tinoviy zvit do rozdil 23 «Pravosuddia ta fundamentalni prava» Zvitu Yevropeiskoy komisii shchodo Ukrainy u 2023 rotsi. (2024). ZMINA - Tsentr prav liudyny. https://uba.ua/documents/1PR/PR%20&%20Communications%202023/Zvit_09_09_2024_fin.pdf (Accessed October 21, 2024).

14. Ukraini (ne) potribni yurysty: Shcho vidbuvaetsia z rynkom pratsi yurysprudentsii ta chy znyaydutsia robochi mistsia dlia tysyach vypusknnykiv. (2024). *Work.ua*. <https://www.work.ua/articles/analytics/3291> (Accessed October 21, 2024).

15. Khomyn, D. R., & Shandruk, A. M. (2023). Osoblyvosti diialnosti advokatury v umovakh voiennoho stanu. *Juridical Scientific and Electronic Journal*, 1, 513–515. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/117> (Accessed October 21, 2024).

16. Khotynska-Nor, O., & Denysiuk, R. (2022). Spetsializatsiia ukraïnskykh advokativ v umovakh viiny: stan i perspektyvy rozvytku. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Legal Studies*, 124, 97–101. <https://legal.bulletin.knu.ua/article/view/541> (Accessed October 21, 2024).

Стаття надійшла до друку 19 листопада 2024 року